

Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü

Abdulkadir Şenkal*
Doğa Başar Sarıipek**

Özet: Refah devleti, sosyal refahın en üst seviyeye çıkarılması amacına yönelik olarak, devletin sosyal, iktisadi ve siyasi hayata aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasına dayanan bir modeldir. Bu özelliği ile model müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet yapısına dayanır. Bu özellikleri taşıması nedeniyle Avrupa refah devletleri önemli bir model oluşturmaktadırlar.

Ancak 1970 petrol krizi ve yaşanan ekonomik durgunluk birçok Avrupa refah devletini köklü değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Ekonomilerin uluslararasılaşması, nüfusun yaşlanması ve aile yapısındaki değişiklikler, Batı Avrupa refah devletlerinin yeni bir yapılanma geçirmeleri için yoğun bir politik baskı oluşturmuştur. Refah devletlerinin bu tehditlere karşı uyguladıkları politikalar birbirlerinden çok farklı olsa da, 1980'lerden bu yana sürdürülen sosyal politika yardımlarının ve hizmetlerinin daha yoğun bir prosedüre bağlanması ve kamu refah programlarının kısıtlanmasına yönelik genel bir eğilim olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Sosyal Politika, Refah Modelleri

Giriş

1970'lerde ortaya çıkan petrol şokunun ardından dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler, Avrupa refah devletlerinin içeriğini ve gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. İktisadi ve siyasi alanda meydana gelen bu ciddi gelişmeler, Avrupa refah devletlerinin sadece geleceği açısından değil, aynı zamanda günümüzde uyguladıkları sosyal politikaların niteliği ve boyutlarının yeniden yapılandırılması açısından

* Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir Şenkal, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde öğretim üyesidir.

** Doğa Başar Sarıipek, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde araştırma görevlisidir.

da tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, refahın üretiminde devletin değişen rolü önemli tartışma konularından biri olmuş ve bu tartışma temel olarak, sosyal politika alanında “*devletin geleneksel rolünden uzaklaştığı veya uzaklaşmak zorunda olduğu*” iddiası ekseninde gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.

Avrupa refah devleti anlayışında, devlet sadece sosyal politikaları belirleyen ve denetleyen bir mekanizma değil, bunlara ilaveten bu politikaları bizzat uygulayan bir işleve de sahiptir. İşte söz konusu dönüşüm tartışmaları da buradan doğmaktadır: Devletin bu politikaları uygulayan güç olma işlevinin artık sona erdiği iddia edilmektedir. Yine bu iddianın bir uzantısı olarak, daha önce devletin üstlendiği sosyal politika uygulamalarının bundan böyle piyasaya bırakılması gerektiği ileri sürülmektedir. Küreselleşme sürecinin ve artan uluslararası rekabetin etkisiyle ekonomik ve sosyal sorunların artan yükü, sosyal politika tercihlerindeki değişiklikleri ve refah devletinin yapısal sorunlarının değişmesindeki altyapıyı hazırlamıştır. Bu doğrultuda, önce refah sisteminin yapısının ve sınırlarının farklı olduğu bazı Avrupa Birliği ülkelerinde son yirmi yılda çeşitli sorunlar ortaya çıkmış, akabinde de bu sorunlara yönelik reform yapılması gerektiği gündeme gelmiştir.

Bu çerçevede çalışmada, 1980 yılından bu yana AB ülkelerinde uygulanmakta olan sosyal politikalarla ilgili düzenlemeler ele alınmaya çalışılmaktadır. Diğer önemli bir nokta olarak da, sosyal politika alanında devletin rolünde meydana gelen değişikliklere değinilmektedir. Savaş sonrası dönemde refah devletinin genişleme döneminden sonra sosyal önlemlerden ziyade ekonomik göstergelere yönelmiştir. Emek piyasası ve emeğin çalışma koşullarında artan değişim giderek sosyal güvenlik alanında yoğunlaşmaktadır. Sosyal büyümenin 3 temel faktörü olan (devlet, piyasa, aile) arasındaki küçülme, refah sistemleri içinde artan yoksulluk tehlikesi ve sosyal güvenliğin azalmasında görülüyor. Sosyal dönüşümün yasal çerçevesinde önemli değişimler, merkez dışı dönüşümlerde toplanmaktadır.

1. Devlet ve Sosyal Politika İlişkisi; Tarihsel Perspektif

Refah devletinin gelişmesi II. Dünya Savaşı sonrasında devlet ve sosyal taraflar arasında varılan uzlaşma sonucunda olmuştur. Bu süreçte gelişim gösteren refah devleti farklı ülkelerde farklı anlamlar taşıması nedeniyle tanımlanmasında birçok güçlük yaşanmaktadır. Genel olarak sosyal refah devleti, sosyal refahın optimizasyonu amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışdır(Gökbunar, Kovancılar, 1988: 252). Refah devleti kavramına dar bir bakış açısıyla yaklaşanlar onu sosyal hizmetler sunan, gelir transferleri gerçekleştiren ve toplu konut faaliyetlerinde bulunan bir kurum olarak algılamaktadırlar. Buna karşılık geniş bir perspektiften yaklaşanlar ise devletin ekonominin yöne-

timindeki rolü üzerinde yoğunlaşarak istihdam ve ücretler gibi makro ekonomik politikalara dikkati çekmektedir. Keynesyen refah devleti derken vurgulanan aslında bu geniş anlamdır(Yıldırım,2000;78). Keynes tarafından geliştirilen ekonomik ve sosyal açıdan etkin bir devlette ekonomik büyümenin zorunluluklarıyla daha fazla toplumsal hakkaniyet gerekliliğinin tam denkliği ilkesine dayanır(Rosanvallon, 2004: 43). Daha genel olarak refah devletinin sağladığı hizmetler sağlık hizmetlerinden yoksulluğu azaltmaya kadar uzanan geniş bir çerçeveyi ihtiva etmektedir(Lindbeck, 2003: 2). Devletin uyguladığı politikaların gelişimi çoğunlukla devletin işlevlerinin gelişimiyle bağlantılıdır. Devlet işlevlerinin gelişimi ekonomik ve sosyal gelişimin bir sonucudur. Bu anlayış piyasa ekonomisinin en etkin ekonomik sistem ve demokrasinin, bir topluluğun devlet politikaları üzerinde etkide bulunabildiği bir politik sistem olduğunun adeta kanıtı olmuştur. Piyasa ekonomisi kişisel tercihleri gösteren en iyi mekanizma iken, demokrasi sosyal tercihleri gösteren en iyi mekanizmadır. Kişisel ve sosyal tercihler arasındaki ilişki geçmişte değiştirilen son ilişki olan devlet ve piyasa arasındaki ilişkiye uyar.¹

Refah devletinin sağladığı haklar ve hizmetler bir yere kadar kesilse de temel yapısal özellikler, 1980 ve daha sonraki yıllarda hep aynı kalmıştır. Ayrıca 1990'lardan sonra devlet düzenlemelerinin gereği olarak refah hizmetlerinde eşit uygulamaya gidilmesi açısından, İspanya refah devletlerine en son katılan ülke olduğundan sosyal güvenlik sisteminde kendi yönetmeliklerini uygulamaktadır. Başka bir deyişle, sosyal politikada görülen değişimlere rağmen, devlet yönetmeliklerinin uygulanmasında bir tutarlılık vardır. Refah düzenlemeleri ve mevzuatların hiçbiri piyasa mekanizmalarıyla çatışmamaktadır. Çalışma sürelerindeki değişiklik bir yana bırakılacak olursa iş yasası alanında devletin düzenleme olayına ne kapsamlı bir bakış açısı vardır ne de sosyal güvenlikteki geleneksel yapı bütünüyle incelenmiştir. Son zamanda yapılan değişikliklerde alınan önlemler geleneksel metotları izlemiştir. Örneğin Almanya'da malulen emeklilikte yapılan iyileştirmeler önemli bir örnektir. Sosyal hayatın korunmasında devletin sürekli yer alması, GSMH'de sosyal güvenlik giderlerinin sabit oranda yer almasında görülebilmektedir. Bununla birlikte, 1980'lerden beri önemli değişimler olmakta birlikte sosyal politika alanında devletin geleneksel rolünde çok ciddi değişimler yaşanmaktadır(Falkner, Talos,1994;52).

Refah devletinin düzenleyici faaliyetleri, genel olarak nüfusun ve emeğin sosyal koşullara uygun bir duruma getirilmesine yardımcı oldu. Refahın genişlemesi ve

¹ 1863'ların başlarında Adolph Heinrich Wagner, GSMH'deki büyümeyle ilintili olan devlet harcamalarında önemli bir artış eğilimi meydana geldiğini tespit ettiler. Genel tercihler bireysel tercihlerden daha güçlüdür. Wagner'e göre yasa ve otorite, kültür ve refah amaçlarıyla ilişkili görevler özel ihtiyaçların üzerinde artış gösterir. Kamu yararı kişisel yararın üzerinde olduğu anlayışı geçerlidir. İktisat literatüründe bu yönelim Wagner kanunu olarak bilinir. Bkz, Wladyslaw Bogdan Sztzyber, (2001); Market and State in Times of Globalisation, *European Journal of Law and Economics*, 12, s.146

farklılığı özellikle, uzun bir dönem boyunca çağdaş bir çizgide gelişerek iş yaşamında bir büyümeye ve ekonomik gelişmeye yol açmıştır(Lutz,1984;198). Refah devleti, ekonomik ve sosyal istikrara her bakımdan katkıda bulundu(Jessop,2005;10). Politika, refah devletinin ekonomik talebini uzun yıllar boyunca karşıladığı gibi çalışma ve yaşam koşullarına yönelik sosyal demokratlar ve sendikalar açısından siyasal tercihlerin belirlenmesinde ortak bir bakış açısı getirdi. 1945'ten sonra bu anlayış temel politikaların yönünü ve boyutlarını belirledi. Refah devletinin genişlemesi bu faktörlerle önemli derecede şekillendi(Schmidt,1988: 152-3). Diğer belirleyici faktör, Avrupa Birliği ülkelerinin genelinde refah devletinin genişlemesi konusunda bütün farklılıklara bakılmadan geniş bir uzlaşma sağlanmasıdır. Geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında, 1980'den beri birçok seviyede yapılan değişiklikleri görmek mümkündür. Günümüzde refah devletinin ekonomileri savaş sonrası refah döneminin tersine ciddi sorunlar ve engellerle karşılaşmaktadır. Bu konudaki mevcut göstergeler, kitlesel üretim ve kitlesel tüketim krizinin dışında, daha düşük kalkınma oranları, uluslararası rekabet ve iş güvencesizliği gibi yapısal sorunlardır. En önemli sorun uzun vadede meydana gelen kitlesel işsizliktir(Flora, Heidenheimer, 1990: 30).

Refah devleti ile ilgili olarak son yirmi yılda yapılan araştırmalar refah devletine yönelik tehditleri vurgulamaktadır. Bu durumun ana nedeni ise küreselleşen piyasa koşullarında artan rekabet olarak dile getirilmektedir. Refah devletinden rekabet devletine doğru söylemler gün geçtikçe artmaktadır. Refah devletinin temelleri ilk olarak Almanya'da 1880'lerin başında Bismarck tarafından atılmıştır. Bu gelişme daha sonra yavaş yavaş diğer ülkelere doğru yayılmıştır. Ancak bütün bu reformlar I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte çoğu ülkede durma noktasına gelmiştir(Özdemir, 2004: 143).

Ekonomik sorunların etkileri ve üretimin yeniden yapılanması çabaları, 1980 yılından beri sosyal politikanın gündemini oluşturmaktadır. Genellikle, politika işverenlere daha fazla olanak verilmesi ve maliyetlerinin azaltılmasını hedeflemektedir. Bir yandan refah devletinin gerekliliği ve işlevi üzerine siyasal uzlaşmanın azalmasında, diğer yandan ise refah devletinin geleneksel yapısının dönüşümünde var olan yasal çerçeve ile ilgili konulara giderek artan eleştirilerin artmasıdır(Talos,1993;40). Bu gibi değişim söylemlerine paralel olarak esnekleşme ve yapısal dönüşümler giderek daha zorunlu hale gelmektedir. Bu arada, refah devletinin yapısal dönüşüm sorunları, değişen ekonomik koşullarla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, sosyal güvenlik alanında, yoksulluk tehlikesi ve yoksullukla mücadelede mali sorunlar ortaya çıkarmıştır. Çalışma koşullarıyla ilgili olarak ortaya çıkan yeni çalışma biçimlerinin benimsenmesi ve uygulamaya sokulan yasalar konusunda değişik görüşler vardır. Bundan başka bazı iktisatçıların görüşü ile yasal mevzuatla kabul edilen çalışma koşullarında gerekli esnekliğin sağlanması arasında bir aykırılık bulunmaktadır. So-

nuç olarak ortaya çıkışı ve kurumsallaşması açısından Avrupa'daki tarihsel gelişmeler ile Avrupa toplum modeli ve refah devletinin oluşum sürecinden ayrı düşünülmecek bir sosyal politikadan söz edilebilir(Koray, 2007: 28).

2. Altın Çağın Ardından Avrupa'da Devletin Rolündeki Değişim

Refah devletinin ortaya çıkışıyla kapitalizmin krize girmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Kapitalizmin 1914'te başlayan yapısal krizi II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdü. 1945 yılından itibaren ise kapitalizm, Altın Çağ olarak ifade edilen yeni bir gelişme dönemine girdi. Bu dönemin bütün dünyada toplumun zayıf ve ekonomik yönden güçsüz kesimlerin lehine kısa bir süre de olsa bir rahatlama meydana getirdiği söylenebilir. Kuşkusuz böyle bir denge temelde çalışan kesimin büyük mücadeleleri sonucunda elde edilmiştir. Savaş sonrası dönemde sol kökenli partilerin dünya genelinde ve özellikle de Avrupa'da iktidara gelmeleri, işçi sınıfının toplumsal sürecin biçimlenmesinde etkin olmasını sağlamıştır. Ayrıca ikincil bir faktör olmakla birlikte, piyasaların görünmez bir el tarafından düzenleneceği yaklaşımı 1929 krizi ile son bulmuş ve bu durum kapitalizme bir müdahale olmaması durumunda, sermaye çevrelerinde kapitalizmin sonunun geleceği şeklinde bir endişenin oluşmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak devlet bu dengenin sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Hvinden, Halvorsen, 2001:3).

1973 yılındaki ilk petrol krizini başlangıç noktası olarak alırsak, XX. yüzyılın son 30 yılında Avrupa sosyal politikasına yönelik pek çok tehditle karşılaşmıştır. Özellikle, 1970'lerin sonları ile 1980'lerin başlarında Avrupa sosyal politikası büyümeden durgunluğa ve bolluktan sadeliğe doğru bir değişim geçirmiştir. Ekonomi bir süre sonra kendini toparlasa da, konuya sosyal politika açısından bakıldığında olumsuz bir etkinin yaşandığı, tam bir toparlanmanın gerçekleşmediği söylenebilir. Bunun sonucu olarak maliyetlerin mutlaka düşürülmesi gerekliliği her fırsatta dile getirilmeye başlanmıştır. Ekonomik konjonktürün değişmesine paralel olarak, sosyal politika sistemleri de kendilerini hızlanan kürselleşme ve uluslararasılaşma süreci içinde bulmuştur. Bu durum ise kaçınılmaz biçimde hükümetleri vergileri düşürerek, emek piyasalarını kuralsızlaştırarak ve sosyal yardımlarda kesintiye giderek şirketleri rekabete sevk etmiştir(Grimmeisen, Rothgang, 2004: 9-11). Ancak şu da gözden kaçırılmaması gereken bir nokta hizmet sunumlarında bolluktan kıtlığa geçiş, örneğin maliyetlerin kontrol edilmesi veya daha özelleştirilmiş bir sistemde eşitliğin garanti edilmesi gibi hedeflere ulaşmak için devletin daha fazla düzenleme yapmasına neden olmuştur.

Sosyal politikada devletin rolü daha çok ekonomik koşullara bağlıdır. Sosyal önlemlerin yeniden biçimlendirilmesi, eskisinden daha büyük oranda ekonomik çıkar

ve önceliklere doğru yönelme göstermesine yol açmıştır(Şenkal, 2007: 234). Bu durum artan ekonomik büyümenin dışı açılmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de ekonomik alanda yaşanacak ilerleme sosyal politikalarda sosyal güvenliğe daha az yer verilmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, savaş sonrası Fordist dönemde refah devletiyle ekonomik gelişme arasındaki benzer ilişki, ekonominin sosyal konulardan daha önemli olduğu bir hiyerarşik yapı içerisinde gelişmiştir. Bu durum verilen haklarda sınırlama getirilmesini ifade etmektedir. Politik karar mekanizmasında işverenleri daha aktif hale getirmek, ekonomik gelişmenin sağlanması gerekçesiyle sosyal haklarda kısıntıya gidilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir.

Bugüne kadar en azından üç temel sosyal faktör (devlet, pazar ve aile) arasında bir noktaya kadar değişim olmuştur. Bu da sosyal güvenlik güvencesinde bir daralma olarak görülmüştür. Bazı ülkelerde part-time çalışmaya geçilmesi, istihdamı arttırmak için çalışma saatlerinde azaltmaya gidilmesi ve artan yoksulluk tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Farklı ekonomik koşullar, sosyal hakların belirlenmesinde ve daha da artırılmasında çok önemli faktör olmuştur. Etkin bir istihdam politikası sağlamak amacıyla sosyal güvenlik mevzuatını belirleyen ülkelerde emekli maaşları ve ücretlerde eşitsizlik ortaya çıktı. 1980'de piyasa ve ailede kısmen devlet tarafından başlatılan ve devletin müdahalesiyle teşvik edilen, kısmen de devletin tarafsız kalmasıyla ilerleyen değişim, geçmiş yıllara göre çok farklı olmuştur. Bu müdahalelerde sosyal haklardan yararlananlara getirilen sınırlamalar, emek piyasasındaki bütünleşmeleri azaltmak, kayıt dışı istihdam, özel emeklilik gibi alternatif sigorta şekillerini teşvik edilerek gelişme sağlanmaya çalışılmıştır. Burada devlet tarafsızlığının iki önemli özelliği vardır. Bu özellikler, refah hizmetlerinin yeni gruplara yayılmasına karşı çıkılması ve asgari hakların verilmesinin reddedilmesidir (Falkner, Talos, 1993: 53).

Sosyal politika ve tüketici hakları ilişkisinin analizi, işlevsel olarak farklı toplumlarda refah hizmetlerinin kapsamlı refah sistemleri içinde üretildikleri varsayımına dayanmaktadır. Bu refah sistemleri malların ve hizmetlerin üreticileri olarak piyasa-yı, sivil toplumu ve hanehalkını içerir. Bu sektörler tarafından üretilen hizmetler bireyleri risklere karşı koruyarak, topluma dâhil olmalarını garanti altına alarak ve onlara fırsatlar sunarak refahlarını artırır. Bir refah sisteminin en somut şekli, sosyal sorunlara yönelik uygun kurumsal çözümler üzerinde farklı çıkar gruplarının çatışmalarından doğan bir sektörel karışımdır. Bir görüşe göre, sosyal politikanın kendisi eğer tek sektör olarak görülürse ve diğer sektörler etkinlik ve finansman sebebiyle veya etik nedenlerle daha üstün kabul edilirse sosyal politika refah devletini sınırlayabilir (Blank, 2007: 5).

Dışsal faktörlerin yanında ülkelerin ulusal mevzuatlarında da bir takım belirsizlikler mevcuttur. Mevzuatta görünen belirsizlik, birçok sosyal politika uygulamasında ve emek piyasasında giderek artan farklılık yaratmıştır. Bu belirsizlik geleneksel

refah rejimlerinin yaygın standart ve normlara doğru yönelmesine yol açmıştır. Bu refah mevzuatının alanının ve bundan yararlananların sayısının sürekli artmasıyla evrensel sosyal güvenlik sistemlerinin ortaya çıkmasında kısmen başarı sağlanmıştır (Şenkal, 2007: 305). Karşılaştırmalı olarak 1980 yılından beri devlet mevzuatının gözden geçirilmesine doğru güçlü bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, kısmen iş ve sosyal güvenlik yasalarıyla verilen güvencelerin sınırlanmasıyla ilgilidir. Bunun yanı sıra standart istihdam ilişkilerinde artış olmuş, devlet mevzuatının yol gösterici özelliği önemini kaybetmiştir. Hukuksal düzeyde, esnek çalışma şekillerinin artması buna örnektir. Mevcut güvencelerin bulunduğu normlardan istisnalarda veya sigorta yükümlülüklerinin sınırlanmasında, haftalık sadece bir iki saatlik önemsiz çalışma örnekleri için sosyal hakların verilmesinde getirilen örnekler bulunmaktadır. Bunun yanında sosyal güvenlikte önemli yasalarda değişiklikler yapılarak deregülasyona olanak sağlanmıştır. Savaş sonrası dönemde birçok devletin sosyal yapıyı koruyan yasalarıyla karşılaştırıldığında son yıllarda toplu iş sözleşmeleri, işyeri sözleşmeleri ve bireysel sözleşmeler gibi karma yapılara verilen önemin arttığı görülmektedir. Bu politika geleneksel sosyal sözleşmelerde değişikliklerden vazgeçilmesi suretiyle sağlanmıştır. Örneğin Avusturya'da daha düşük düzeylerde, daha kapsamlı görüşmelerle yeterli boşluk bırakan, çalışma saatlerini sınırlandıran mevzuatın desteklenmiş olması, mevzuat dışı konulara verilen öneme yasal boyutun genişletilmesi toplu sözleşmelere veya sektörel sözleşmelere esnek çalışma saatlerinin zorunlu olarak koyulmasını getirmiştir.

Sosyal refah alanındaki güncel reformlar genellikle refah malları ve hizmetlerinin üretiminin piyasa mantığına uygun şekilde düzenlenmesini veya üretimin tamamen piyasaya devredilmesini amaçlamaktadır. Bu reformların en önemli amacı bireylerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılamaya yardım edecek malların daha etkin üretimini ve faydaların daha etkin dağılımının, malların ve hizmetlerin daha kaliteli sunumunun sağlanması veya daha fazla seçme şansının bulunmasıdır. Bu reformlar Batılı refah sistemlerinin dönüşümü konusundaki tartışmalarda önemli bir role sahiptir. Bunlar, sosyal politikanın piyasalaşmasının refah devletinin piyasa karşısında dengeleyici güç olduğu görüşüyle çelişmesi nedeniyle ilgi kaybetmemişlerdir. Ancak devletten piyasaya doğru kesin bir dönüşüm, sosyal politikada yeni araçların geliştirilmesini de önlemek suretiyle olumsuz bir sonuçlarda doğurabilir. Sosyal politika yeni oluşan ya da yükselen piyasalara müdahale eder. Bu bağlamda sosyal politika sosyo-politik düzenlemeye dönüşmektedir. Bu nedenle, Almanya'daki emeklilik aylığı reformları bağlamında Nullmeier, sosyal politika analizlerinin piyasa analizleriyle ve piyasaları düzenlemeye yönelik politikalarla daha da ilişkilendirilmesi gerektiğini, böyle bir analizin ise talep tarafını ve tüketici odaklı emeklilik yardımlarına yönelik arayışları

da içerebileceğini; sonuçta sosyal “*tüketicilerin korunması*” işlevine dönüşeceğini belirtmektedir(Blank, 2007: 5).

Sosyal politikayla tüketici politikası arasındaki ilişki henüz tam olarak değerlendirilmemiştir. Bu konuda 4 temel eğilim ortaya çıkmaktadır. Birincisi, sosyal politika piyasalaşma sürecinde, giderek tüketici politikasına dönüşmektedir. İkincisi, bu sosyo-politik tüketici politikasının motivatörleri, amaçları ve araçları düzenli tüketici piyasalarında yaygın olan geleneksel tüketici politikalarının ötesine geçmektedir. Üçüncüsü, sosyo-politik tüketici politikası, “*piyasada güvencenin planlanması*” şeklinde genelleştirilebilecek sosyal haklar üzerine inşa edilen modern refah devletinin temel bir karakteristiğini değiştirmektedir. Son olarak ise eğer sosyal politika bir tüketici politikasına dönüşecekse, piyasaları düzenlemenin ve tüketimi teşvik etmenin ötesine geçmeye ihtiyaç duyacağı açıktır. Ayrıca nihai ve en önemli amaç olan koruma ve katılım amaçlarına katkı sağlamak üzere piyasa etkileşimlerine dâhil olmak için ihtiyaç duyulan kaynak olan piyasalara giriş hakkını da garanti etmelidir(Blank, 2007: 5).

Devletin sosyal politikadaki değişen rolünü incelerken, öncelikle devletin sürece 3 biçimde dâhil olduğu tespitinin yapılması daha doğru olacaktır. Buna göre devlet sisteme ilk olarak, finansman sağlayıcı fonksiyonu ile katılabilir. İkincisi, yardımları ya da hizmetleri bizzat sunabilir ve son olarak da, sosyal politika sistemlerini veya uygulamalarını düzenlemek suretiyle sisteme dâhil olabilir. Bu tür bir değerlendirme, bir ülkenin sosyal politika anlayışının tamamını incelerken kullanılabilir gibi sadece, sağlık, konut gibi belli sosyal politika alanlarında devletin rolünü ve bu rolde meydana gelen değişimleri incelerken de kullanılabilir. Bununla birlikte, devletin değişen rolünün detaylı bir analizini yapabilmek için, yukarıda geçen her bir işlevi belli bazı eksenlerle tamamlamak gerekir. Bu eksenler örgütsel ve bölgeseldir. Örgütsel eksen, bir uçta kamu sektörünün, diğer uçta ise özel sektörün bulunduğu bir eksenidir. Bölgesel eksen ise her iki tarafında yerel ve uluslararası eksenlerin bulunduğu bir yapıdır. Bu çerçevede refah devletinin 3 temel fonksiyonuna değinmek gerekir. Bu fonksiyonlar;

Finansman Fonksiyonu

Devletin finansman fonksiyonu rolündeki değişimi daha detaylı analiz edebilmek için finansman kaynaklarını vergiler, sosyal sigorta katkıları, özel sigortalar ve yemek, ulaşım gibi çalışana işi süresince ücret haricinde yapılan sosyal ödemeler şeklinde alt başlıklara ayırmak mümkündür. Devletin değişen rolü, finansman fonksiyonunun bu 4 ayağının devlet tarafından doğrudan ya da ona yardımcı sosyal sigorta kurumları tarafından dolaylı biçimde veya üçüncü sektöre ya da bireylere dayalı ola-

rak gerçekleştirilmesi bağlamında incelenebilir. Bu hizmetlerin hangi düzeyde verildiği konusu ise ülkenin bölgesel, ulusal ya da uluslararası karakterli bir sosyal politika sistemine sahip olduğunu göstermektedir(Grimmeisen, Rothgang, 2004: 6).

Hizmet Fonksiyonu

Sosyal politika hizmet ya da yardımlar genelde kamu kuruluşları ya da örgütleri tarafından sunulması devletin rolünde bir azalma olmadığını göstermektedir. Ancak günümüzdeki durum oldukça farklıdır. Şöyle ki, kamu kurumları hemen hemen tüm dünyada hizmet sunumlarını özel sektöre ya da kar amacı gütmeyen vakıf, dernek gibi örgütlere devretmektedir. Bu gelişme ise devletin sosyal politika alanında hizmetlerin sunulması konusunda rolünün azalmakta olduğunu göstermektedir. Bu tür bir analizin örgütsel eksen çerçevesindeki yorumu ise, hizmet sunumunu yapan örgütlerin mülkiyet yapılarının belirlenmesiyle yapılacaktır(Grimmeisen, Rothgang, 2004:10). Bu konuda önemli bir ayırım, İskandinav veya Sosyal demokrat refah devleti ile onların kapsamlı sosyal hizmet yardım sistemleri arasındaki ayrılıkla ortaya çıkmaktadır(Pierson, 2000: 818). Sosyal hizmet bu modelin yapısındaki en temel özelliştir ve güçlü birey yaratmada büyük öneme sahiptir. Kamu sektöründe kadın istihdamı programının yayılması için yeni bir olanak sağlamıştır. Programlar, ev dışında ve çocuk yetiştirme haricindeki çabaları kolaylaştırmıştır. Programlar, ev dışında ve çocuk yetiştirme haricindeki çabaları kolaylaştırmış, kadının emek piyasasına daha fazla katılımına olanak sağlamıştır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, devletin sosyal hizmetlerde daha fazla gelişimi ve dağılım talebini tetiklemiştir. Sosyal demokrat refah devletinin oluşmasına yardım etmiş ve yüksek ayrımcılığa sahip sosyal ilişkiler tarafından desteklenmiştir(Pierson, 2000: 816).

Düzenleme Fonksiyonu

Devletin düzenleme fonksiyonunda bir gerileme olup olmadığını anlamak için, devletin finansman sağlayan kuruluşlar, hizmet sağlayıcıları ve hizmetlerden faydalananlar şeklinde sıralanan üçlü yapı arasındaki ilişkileri bizzat kendisinin düzenlemesi ya da bu görevi söz konusu üçlü yapının kendi düzenleme mekanizmalarına veya piyasaya bırakması durumlarından hangisinin geçerli olduğu araştırılır(Grimmeisen, Rothgang, 2004: 8).

3. Avrupa Bütünleşmesi ve Refah Modelleri; Çoklu Sistemde Politik Süreçler

Refah devleti anlayışı Avrupa ülke gelenekleri içinde köklü biçimde yer almaktadır. Ancak refah devleti uygulamalarının kurumsal ve yasal yapısı ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, refah düzenlemelerinin gelişimi bu şekilde tek tek ülkeler bazında gerçekleşmiş olsa da, belli ülkeler söz konusu düzenlemelerde ortak özellikler sergilemiş ve bu sayede de bugünkü anlamda refah modelleri ortaya çıkmıştır(Ploug, 2006). En önemli çalışmalardan biri olan Esping-Andersen refah modellemesi, refah kapitalizmini liberal, muhafazakâr/korporatist ve sosyal demokrat şeklinde üç gruba ayırır (Koray,2005;180). Esping-Andersen'in bu modeli, sendikalar ve sol partiler gibi sosyal grupların toplum içinde sahip oldukları güç ve etki derecesi üzerine inşa edilmiştir. İsveç, Norveç gibi ülkelerde görülen sosyal demokrat refah rejimi tipinde bu derece en yüksek seviyede olurken; ABD, Kanada, İngiltere gibi ülkelerde görülen liberal refah rejimi tipi ise, yoğun biçimde piyasa merkezli mekanizmalara dayanmaktadır. Almanya, Fransa gibi ülkelerde görülen muhafazakâr rejimler ise toplum içindeki bazı grupları diğerlerinden daha fazla desteklediği için ortada yer almakta ve korporatizme ve kilisenin güçlü rolüne dayanmaktadır(Lemke, 2001: 5–6).

Asa Briggs, refah devletini piyasa aktörlerinin oyununu politika ve yönetim açısından değiştirmeyi çabalayan organize bir güç olarak tanımlanmıştır. Briggs, piyasa güçlerinin değişiminin üç farklı biçimde sağlanabileceğini düşünmektedir. Refah devleti, piyasa değerine bakılmaksızın vatandaşlarına minimum bir geliri garanti etmektedir. Refah devleti, yaşlılık, işsizlik, hastalık gibi belli sosyal gerçekler karşısında ailelere ve bireyleri destekleyerek riskleri minimize etmektedir. Ayrıca refah devleti, sınıflar ve statüler arasında ayırım olmaksızın tüm halkın eşit haklara sahip olmasını hizmetleri düzenleyen anlaşmalarla sağlamaktadır(Briggs, 2000: 18). Kapitalist toplumlarda, yaşlılık, hastalık veya işsizlikte olduğu gibi sosyal ve ekonomik sonuçlara karşı bazı koruma dereceleri sağlamaktadır. Bununla birlikte bunların boyutları oldukça değişmektedir. Esping-Andersen'e göre, refah devletinin gelişmesi ve yayılması ulus devletin çatısı içinde biçimlenmektedir (Andersen,1990:24–5).

Bağımsız refah ülkelerinin çoklu sistemin bir elemanı olmaları değişimin tartışmalardaki yetersiz derecede farklılaşmanın belirtileri 3 sürecin ürünüdür. Bu süreçler;

—Olumlu *Bütünleşme veya Faal Yönlü Reform*; Avrupa toplumunun merkezinden dışarıya, daha geleneksel sosyal politika girişimcilikleri yapan Avrupa Komisyon ve Bankalar Meclisinde aynı zamanda Avrupa kanunlarının yorumlarında Avrupa Adalet Mahkemesinin muhakemelerinden gelişmiştir.

—Olumsuz *Bütünleşme veya Reformu Engelleme*; Avrupa Adalet Mahkemesi, üye ülkelerin refah ödemelerini "*taşınabilir*" olduğuna karar verdiğinden ve sosyal politikanın sınırlarını belirlediğinde, örneğin ülkeler kendi vatandaşlarına ülkenin kendi bölgesinde sınırlı olmayan ve yeniden biçimlenecek, piyasa uyumluluğunun gerektirdiği koşulları üretmeyi hedefler. "Taşınabilir" kavramı, refah devletlerinin ödemelerinin (örneğin emekliler veya çocuk yardımı) başka bir üye ülkenin bölgesinin içinde devam ettirebilmesidir. Taşınabilirlik, bireysel özgürlükleri engelleyenlere göre daha fazla destekleniyor(Leibfried, 2000: 49–51).

—Son *olarak*, Avrupa bütünleşme süreci, refah ülkelerini kanunla bağlamayan fakat onları tamamen ekonomik bütünleşmenin olumsuz etkilerinden kaçınmak için kendi sosyal politikalarını değiştirmeye iten çok sayıdaki dolaylı baskıya neden olmaktadır.

Bununla birlikte daha genel bir sınıflandırma ise Avrupa ülkelerinin uyguladıkları refah sistemlerini 4 farklı model altında inceler. Bu modeller; ikincil ya da katılımlı refah modeli, Beveridge tarzı model, Bismarck tarzı model ve İskandinav refah modeli olarak adlandırılmaktadır. Güney Avrupa modeli olarak da anılan ikincil modelde, sosyal sorumluluklar daha çok aile temelli olarak çözümlenir. Anglo-Sakson modeli olarak da bilinen Beveridge modelinde ise sosyal yardımlar ya da hizmetler sadece en fazla ihtiyacı olan bireylere sunulur. Bismarck modelinde ise, yardım ya da faydalar sadece emek piyasasında bulunan ya da bulunmuş kişilere sunulur. İskandinav refah modelinde ise, hizmetlerden herhangi bir şart aranmaksızın istisnasız toplumdaki tüm bireyler faydalanır(Heyward, 2006).

Avrupa ülkeleri dört farklı refah modeline göre ayrılır;

1- İskandinav Modeli, sosyal faydaların herkes için aynı olduğu bu model Nordic model, Sosyal Demokrat model ya da Kurumsal model olarak ifade edilir.

2- Beveridge Modeli, sosyal sorunlar karşısında devletin sorumluluğu olduğunu ve devletin bir sosyal yönetim anlayışı olması gerektiğini savunan sistemdir(Çelik, 2006: 56).

3- Bismarck Modeli, Alman Bakanın ilk sosyal sigorta yasasının arkasındaki düşünceleri sağlamıştır. Burada sosyal faydalar sadece emek piyasasında bulunanlara verilir. Bu model Merkezi Avrupa, muhafazakâr ya da başarı odaklı model olarak da bilinir.

4-Yardımlaşma Modeli, sosyal sorumluluklar aile içinde ya da mümkün olduğunca aileye yakın olarak çözülür. Güney Avrupa ya da Katolik model olarak da adlandırılır.

Görüldüğü gibi her ne kadar sınıflandırmalarda farklı isimler veriliyor olsa da aynı sonuçlara ulaşılmakta, daha açık bir ifadeyle, hemen hemen tüm sınıflandırmalarda aynı ülkeler aynı gruplara dâhil edilmektedir. Bununla birlikte, diğer modellerle kıyaslandığında İskandinav refah modeli çok daha farklı ve kendine özgü bir takım

özellikler göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, İskandinav refah modelinin arkasında yatan temel ilke, yardımların evrensel olması ve istihdama ilişkin ve ailevi hiçbir şarta bakılmaksızın tüm vatandaşlara uygulanmasıdır. Bu sistemde yardımlar aileye değil bireye yapılır. Örneğin bir kadın eşinden boşandıktan sonra da hala yardım almaya devam edebilmektedir. Bu yardımlar devlet tarafından yapılır ve finansmanı da yüksek vergilerle sağlanır. İskandinav modeli diğer tüm refah modellerinden çok daha fazla refah yardımı içerdiği için, sistemin finansmanı ancak yüksek vergilerle sağlanabilmektedir. Buna rağmen, bu yardımlar emsallerine göre oldukça cömert ve evrensel olduğundan, yüksek vergi yükü vatandaşlarca herhangi bir hoşnutsuzluk belirtisi göstermeden kabul edilir. Ayrıca bu sistemde ailelere, kiliselere veya refah örgütlerine sadece çok sınırlı bir refah sağlama görevi verilmiştir; asıl ağırlık devletin üzerindedir(Heyward, 2006).

4. Farklı Avrupa Refah Modellerinin Temel Karakteristiği

Günümüzde genel kabul gören ve bütün dünyada örnek gösterilen Avrupa Birliği refah modelleri kendi içinde bir takım farklılıklar barındırmaktadır. Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin farklı ekonomik ve sosyal geçmişe sahip olması modellerin farklı olmasında önemli bir rol oynamıştır.

İskandinav Ülkeleri

İskandinav ülkelerinde uygulanan bu model Sosyal Demokrat Model olarak isimlendirilir. Hükümetlerin rolüne yüklediği önem açısından İskandinav model uluslararası alanda en çok ilgi gören modeldir(Çelik, 2006: 64). Ancak son dönemde meydana gelen gelişmelerin sonucu olarak İskandinavya'da refah devleti yardımları ciddi bir değişim geçirmektedir. İlk olarak 1990 yılında Finlandiya'yı, ikinci olarak da 1992 yılında İsveç'te meydana gelen ekonomik krizlerden sonra, bu iki ülke sosyal yardımları ve refah programlarını kısmak ve bazı hizmetleri sınırlandırmak zorunda kalmışlardır. Danimarka ve Norveç'te ise durum daha farklıdır. Bu iki ülkede 1990'lar boyunca dinamik ve gelişen ekonomilere sahipti. Bu yüzden nüfusun marjinal kesimlerine yönelik işsiz kalma ve emek piyasasına giriş tedbirleri gibi bazı refah hizmetlerini genişlettiler. Aynı şekilde, düşen petrol fiyatlarının ardından 1998 Ağustosunda Norveç para birimine yönelik spekülasyonlar durumun tekrar değişebileceğini göstermiştir(Abrahamson, 2007: 8).

İskandinav refah modelinin temelinde yatan ilke şudur; koşulları yerine getiren tüm vatandaşlara çalışma ya da aile durumuna bakılmaksızın yardım yapılmaktadır. Sistem herkesi kapsar, geneldir ve yardımlar bireylere verilir. Öyle ki evli kadınlar

eşlerinden bağımsız haklara sahiptir. Hastalık ve işsizlik sigortasından faydalanma hakkı, sendika üyeliği ve katkı payı ödemeye bağlıdır. Bununla birlikte, mali yük hala devlet tarafından karşılanmakta ve genel vergilerden finansman sağlanmakla birlikte tahsil edilen katılım payları ana finansman şeklini oluşturmamaktadır(Ploug, 2006). İskandinav ülkelerinde devlet refah kazançlarının tüm vatandaşlar tarafından elde edilebilir olmasını finanse ve organize etmek için diğer Avrupa ülkelerinden daha fazla sisteme dâhil olur. Bu nedenden dolayı refah modeline vergi sistemi hem geniş tabanlı vergilendirme hem de yüksek vergi yükü ile eşlik edilmektedir. Verilen yardımlar İngiliz Beveridge modelinden daha cömerttir ve vergi sistemi ile Bismarck modelindeki daha çok şu anki durumu sürdürmeyi amaçlayan durumdan daha büyük yeniden dağılıma neden olmaktadır(Ploug, 2006).

Modern İskandinav refah politikalarının tüm dönemlerinde ücretli iş ve yüksek istihdam seviyesine özel bir önem verilmiştir. Bu dönemde temel sloganlar “*herkese iş*” ve “*tam istihdam*” gibi sosyal demokrat partilerin hayallerinde şekillenmiştir. Bu yüzden model “*çalışma merkezli toplum*” modeli olarak ta nitelendirilmektedir. Model çalışma hakkını merkeze alarak refah politikalarını buna göre düzenler(Koray,2002;182). Ücretli işlerde yüksek oranlı katılımın genişleyen belirli refah koşullarını hem parasal yardımları hem de hizmetlerin finansmanı için yeterli vergi gelirlerinin sağlanmasına çalışır. Aynı şekilde verimliliği arttırmanın ve verimli kapasite kullanımının kaynakların etkili kullanılmasına bağlı olduğu görüldü(Johansson, Hvinden, 2007). Sosyal politikadaki bu farklılıklara rağmen bu 4 İskandinav ülkesinde refah ve sosyal politika ideolojisine dair tartışmaların son yıllarda aynı doğrultuda değiştiği söylenebilir. Genel olarak, refah tartışmalarını en çok özelleştirme, sivil toplum örgütlerinin rolünü arttırma, kamu sektörü ile sivil toplum arasında yeni ortaklıkların kurulması gibi dış kaynaklı konular etkilemektedir. Refah yardımlarının genişletilmesine yönelik çok az tartışma yapılmakla birlikte bu konudaki en önemli istisna aktif emek piyasası politikalarıdır. Hatta Sosyal Demokrat hareket içinde dahi hizmetten faydalananların katkısı ve bazı hizmetlerin özelleştirilmesi konuları tartışılmaktadır. Dolayısıyla, ideolojik düzeyde refah yardımlarının farklı sektörlerce sunulmasına yönelik olarak refah çoğulculuğu olarak nitelendirilen tartışmalar konusunda bir dönüşüm yaşanmaktadır(Abrahamson, 2007:10).

İskandinav ülkelerinde, en çok refah devletleri tarafından iddia edilen toplumsal kaynakların payı ve derecesi kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Bunun için, uluslararası sermaye dolaşımının önünde önemli bir engel oluşması mümkündür. Gerçekte, 1990'lar boyunca Danimarka'da artmaya devam eden sosyal harcamalara rağmen ve İsveç'te sosyal harcamalar tekrar 1993 zirvesinden beri en düşük seviyede gerçekleşirken, İskandinav ülkelerinde hala diğer OECD ülkelerinden daha yüksektir. Bundan başka her iki ülke, 1998'den kaynaklanan bütçe fazlalarını yürütüyorlardı. Gelir

ve kurumlar vergisinden elde edilen gelir OECD ülkeleri arasında en yüksek düzeydeydi ve 1990'ların ortalarından sonra yükselişe geçti. Çalışanlardan alınan vergiler çok yüksek oranlarda gerçekleşirken, sermayeden elde edilen gelirler düşük oranda vergilendirilmesinden kaynaklanan çifte gelir vergisi uygulaması İsveç'te çok belirgindir. Danimarka'da da, küçük aile şirketlerinin yoğun olması sermayenin İsveç'ten daha az hareketli olmasına yol açmaktadır. Bu yüzden vergilendirme daha karışık bir modelle başarılmaktadır. Başka bir deyişle, İskandinav refah devletlerinin günümüzdeki gelir tabanı, uluslararası sermaye dolaşımına artık savunmasız değildir. Hiç kuşkusuz istihdamda Danimarka ve İsveç'in gösterdiği olağanüstü performansın nedeni, 1960–1980 yılları arasında sosyal hizmetlerin hızlı genişlemesi kamu sektöründe istihdamın yüksek oranda artmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1: GSMH'nin Yüzdesi Olarak Sosyal Harcamalar- 1981–1995

	1981	1987	1990	1995
Danimarka	28.7	27.8	29.8	34.3
Finlandiya	21.2	25.6	26	32.8
İzlanda	14.5	16,8	17.1	19
Norveç	21.8	26.2	29.1	27.4
İsviçre	34.2	34.6	34.6	35.6
Fransa	25.4	28.8	27.7	30.6
AB- Ortalaması	24.1	25.9	25.2	28.5

Kaynaklar: European Commission 1995; NOSOSCO 1995 verilerinden derlenmiştir.

Danimarka'ya tekrar dönecek olursak, 1990'larda yaşanan vergi/transfer uygulamasından sonra eşitsizlikte artış görülmemektedir. Bunun yanında sendikalaşmada bir düşüş görülmezken, kamu sektöründe daralma değil genişleme meydana gelmiştir. Bunun yanında refah devletinde gerileme değil reform vardır. Demode eşitlikçi politikaları yüzünden ekonomik darboğaza mecbur kalmanın ötesinde, Danimarka 1990'larda en az ABD kadar bir ekonomik büyüme sağladı. Bunun yanında işsizlik oranı ABD'den daha düşük bir değer olan % 5'dir. Çalışma çağındaki insanların % 75'inin bir işi vardır. Bu oran ABD'den daha yüksektir. Bu durum günümüzde ekonomik büyüme ve yeni iş sahaları açmakla yüksek sosyal refahı bağdaştırmak zor ancak mümkün olduğunu gösteriyor(Andrew, 2001: 6).

İskandinav refah devletlerinin temel karakteristiği evrensel gelir garantisi üzerine yaptıkları üçlü vurgudur; çocuklar, sakatlar ve yaşlılar için oldukça gelişmiş hizmet anlayışıdır. Gelir garantisinin sağladığı oldukça geniş ve cömert güvenlik ağı yoksulluğa karşı etkili bir güvencedir. Aktivasyon politikaları uzun süreli işsizliği

azaltmak amacıyla uygulanmaktadır. Bakım hizmetler ise ailelere iki türlü fayda sağlar. Bunlar kadınların hem çocuk hem de kariyer sahibi olmalarını sağlar ve aynı zamanda kadınların istihdam oranlarını da maksimumlaştırır. İskandinav modeli kaçınılmaz olarak yüksek maliyetlidir, ancak yine de daha dengeli bir kazanç karışımına sahiptir. Yüksek maliyet sistemin yumuşak karnını oluşturur. Şu ana kadar sistem orta sınıfın geniş desteği sayesinde ağır vergi oranlarını sürdürebilmiştir. İsveç'in 1990'lardaki ekonomik durgunluk, modeli sürekli tam istihdama ve sürekli büyümeyle şiddetle dayalı olduğunu göstermiştir. Eğer büyüme sekteye uğrar ve piyasa kaynaklı eşitsizlikler ve düalizm güçlenmeye devam ederse, İskandinav modelinin geleceği ileride ciddi biçimde tehlikeye girebilecektir (Andersen, Duncan, Hemerijck, Myles, 2001: 5). Şüphesiz İskandinav refah devleti post-endüstriyel değişimin dışsallıklarına karşı nispeten daha sağlam yapılanmıştır. Küçük çocuklu bekâr ebeveynler, yaşlı işçiler veya sakatlar gibi en güç emek rezervlerini mobilize etmede oldukça etkindir. Belçika ile birlikte İskandinav ülkeleri hem yaşlı hem de çocuk yoksulluğunu makul seviyelerde tutmayı başarabilen birkaç OECD ülkesi arasındadır. Böylece aktif aile yanlısı (pro-family) politikalarıyla, cömert yaşlılık güvencesinin gelişmediğini göstermişlerdir. Maksimuma yakın bir istihdam oranı, sırasıyla, nispeten düşük bir erken emeklilik ve düşük olmayan bir doğurganlık oranı ile birlikte bulunmaktadır. Belki de İskandinav modelden çıkarılacak en önemli ders, önleyici tedbirlere oldukça başarılı yatırım yapıyor olmasıdır.

Özellikle İskandinav refah modeli bu söylemlere yanıt verdiği için ilginçtir. Bu modelin temel özelliği genellik ilkesi ve parasal ödeneklerden çok bireylere parasız refah hizmetleri sunmasıdır. Bunun dışında İskandinav modelinde diğer ülke uygulamalarından farklı olarak geniş bir kamu sektörü bulunmaktadır ve işgücüne katılım oranı diğer Avrupa ülkelerine oranla çok daha yüksektir. Bu modelin finansmanı vergilerle sağlanmaktadır. Geniş tabanlı ve yüksek vergi yüküne rağmen İskandinav şirketleri rekabet güçlerini koruyabilmekte ve istihdam yaratabilmektedirler. İskandinav sisteminin başka bir özelliği de devletin vatandaşlarına sosyal refah hizmetleri sunan konumda bulunmasıdır. Başka bir deyişle T.H. Marshall tarafından vurgulanan medeni, siyasi ve sosyal hakların tümü bireylere sağlanmıştır.² İşsizlik sigortası, asgari ücret ve sağlık sigortası gibi hizmetler bu gruba girmektedir. Sosyal haklar

² II. Dünya Savaşından sonra Sosyal Vatandaşlık kavramını ortaya atan T.H.Marshall, bir ülkede yaşayan vatandaşların siyasi haklarının yanında sosyal ve medeni haklarının olması gerektiğini savunmuştur. Buna göre, medeni haklar bireyin temel insan haklarını içermektedir. Siyasi haklar ise seçme ve seçilme özgürlüğünü içermektedir. Sosyal haklar ise her bireyin asgari bir iktisadi refah ve güvence içerisinde bulunmasını sağlar. Marshall, sosyal hakların gelişiminin kapitalist devletlerde kar elde etmek için kapitalistler arasında gerilim doğurduğunu ve vatandaşların sosyal refah hakkı, modern devletinde gelir gereksinimi olduğunu kabul etmiştir. Marshall, T H (1994), 'Afterthought on 'Value-problems' of Welfare Capitalism', in Turner, B S and P Hamilton (eds) *Citizenship: Critical Concepts*, Vol. 2, London: Routledge.

vatandaşların bir meta gibi ele alınmasının sakıncalarını önlemeye yaramıştır. Özetle sosyal haklar ve buna bağlı ortaya çıkan sosyal vatandaşlık siyasal gelişmelerin yanında devlet anlayışındaki değişimin sonucu olarak modern anlamda sosyal politikayı ortaya çıkaran etkenlerdir (Koray, 2007: 9). Bu bağlamda İskandinav modeli devlet, işçi ve işverenler arasında bütünleşmenin sağlandığı bir model olarak ortaya konmuştur.³

İskandinav refah modelinin bir başka karakteristiği de vatandaşların yardımları nakit yerine, genellikle hizmet şeklinde ve ya tamamen ücretsiz ya da sınırlı bir katılım payı vererek alıyor olmalarıdır. Bu hizmetler arasında ücretsiz sağlık hizmetleri ve eğitim de bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, tüm vatandaşların istihdam edilmesi ya da daha tam istihdama yönelik artan bir ilgi de bulunmaktadır. Ne var ki bu gelişmelere rağmen, 1970'lerden beri İskandinav ülkelerinde işsizlik git-tikçe büyüyen bir tehdit olmuştur. Öte yandan, İskandinav refah modelini muhtemelen en iyi tanımlayan karakteristik özellik ise, sistemin gelir, refah ve güç dağılımındaki eşitsizliklere diğer ülkelerde olduğu kadar izin verilmediği kontrollü bir kapitalist piyasa ekonomisinin merkezinde işliyor olmasıdır. Bu da kuşkusuz tüm İskandinav ülkelerinde geçerli olan, hem işçi hem işveren temsilcileriyle ve hem de siyasal sistemle yakın ilişki içinde bulunan parlamenter demokrasi gerçeğinin bir eseri-dir (Heyward, 2006). İskandinav refah modelinde sağlanan refah yardımları İngiliz Beveridge modeliyle karşılaştırıldığında daha cömert, vergi sistemiyle iç içe geçmiş bir sistem olduğu için daha çok mevcut durumu devam ettirmeyi hedefleyen Bismarck modeline göre ise daha fazla yeniden dağıtımcıdır. Ayrıca, İskandinav modeli diğer Avrupa refah modellerine göre daha basit bir yapı arz etmektedir.⁴

Son dönemde gelişmelere bakıldığında, İskandinav modelin ömrünü doldurup doldurmadığı sorusu yöneltilebilir. Ancak bu soruya cevap vermek bir kaç nedenden dolayı kolay değildir. Çünkü İskandinav refah modelini tam olarak neyin ya da nele-rin karakterize ettiği çok açık değildir. Ayrıca, İskandinav ülkeleri birçok açıdan birbirlerinden ayrılmakta, bazı açılardan ise Kuzey Avrupa'nın geri kalan ülkeleriyle benzer özellikler göstermektedir. Bununla birlikte, Finlandiya ve İsveç'teki mevcut

³ Ulusal vatandaşlık kavramı, özellikle AB içinde, vatandaşlık haklarının ulusal devlet sınırlarının dahi ötesinde genişletilmesi yüzünden önemli restleşmelerde karşı karşıya kalabilir. AB üyesi ülkelerin vatandaşları şu an AB vatandaşı olarak resmi statüye sahiptirler. Resmîyette AB vatandaşlığı ulusal vatandaşlığı içermez, ancak tamamlayabilir. 1997 Amsterdam antlaşmasında açıkça işaret edildiği gibi bu resmi statünün yanında, AB vatandaşları adına Avrupai düzeyde kabul edilen ve korunan vatandaşlık hakları kademe kademe geliştirilebilir. AB; yasal politik ve sosyal hakları garanti edebilecek nüfusa sahiptir ve AB üyesi devletlerin mevcut hakların vatandaşlarına dağılımı üzerindeki tek elden hoşnut oldukları söylene-mez. Bkz; Nicola McEwen, (2002); *State Welfare Nationalism a Perspective on Nation-building in multinational States*, Political Studies Association Annual Conference University of Aberdeen 5-7 April

⁴İskandinav modeli genel olarak, devletin tüm bireylere beşikten mezara kadar yardımları bizzat sunan, finanse eden ve düzenleyen baskın rolüne dayanmaktadır. Güçlü ve iyi organize olmuş Sosyal Demokrasi, emek hareketinin bir başarısı olduğu ve kapitalizm ile komünizm arasında bir orta ya da üçüncü yol olduğu varsayılmaktadır. <http://www.um.dk/Publikationer/UM/English/Denmark/kap3/3-1.asp>, 25.05.2006

ekonomik ve siyasi durum, Danimarka ve Norveç'tekinden oldukça farklıdır. Eğer İskandinav modeli eşitlikle ve yoksulluğu gidermeyle ilgili bir model ise, işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma diğer Kuzey Avrupa ülkelerindeki seviyelerde seyretmekte olduğundan sınırlarına ulaştığı söylenebilir. Bir başka açıdan, İskandinav model en çok orta sınıfın güvenliğine yönelik yüksek kaliteli hizmetler sunmaya dayalı bir model olarak düşünüldüğünde de bu amacına ulaştığı görülmektedir. Bunun da ötesinde modelin artık olgunlaştığı söylenebilir (Abrahamson, 2007: 11).

Anglo-Sakson Ülkeleri

Anglo-Sakson refah devletleri olan İrlanda ve İngiltere, aynı zamanda geleneksel olarak genel bütçeden finanse edilen bir yardım yapısına sahiptir. Ancak son 10 yılda hükümetin keskin piyasa başarısızlıklarına yönelik sorumluluklarını sınırlandırmaya yönelik açık bir yeniden tanımlamaya şahit olunmaktadır. Bu nedenle, orta sınıf özel refah piyasasından faydalanmaya teşvik edilmekteyken, hükümet ise yardımları sadece en çok ihtiyacı olanlara sunmayla yetinmeyi hedeflemektedir. Buna paralel, geleneksel ihtiyaç tespiti yerine, iş-koşullu yardımlara geçişe yapılan vurgular artmaktadır. Bu dönüşüm, esas olarak iki problem için daha etkili bir cevaptır. Bunlardan birincisi, oldukça yaygın bulunan yeterli çalışma güdüsü eksikliği ve ikincisi ise, düşük ücretli istihdamdaki büyümedir. Aynı zamanda, gittikçe daha da kuralsızlaşan emek piyasaları için gerekli bir tampon olarak da kabul edilebilir (Andersen, Duncan, Hemerijck and Myles, 2001: 6). Buna karşılık, Anglo-Sakson ülkelerinde, orta gelirli kişiler ve aileler, İskandinav ülkelerdeki devlet tarafından uygulanan hizmetlerin boyutları ve güvencenin bir kısmı için özel koşullara güvenmek zorunda kaldılar. Bu nedenle, refah devleti harcamaları, tam istihdam politikaları ve ücret düzenlemesinin gayri resmi refah devletleri yerine seçilmiş olduğu yerde, Yeni Zelanda ve Avustralya'da çok düşük çıkmıştı. İngiltere'de, Milli Sağlık Hizmeti'nce finanse edilen vergi, sosyal harcamanın GSMH payını yükseltmişti. Aynı zamanda, şirket payları ve kişisel gelir vergileri, karşılaştırmalı olarak yüksek iken, yine vergi yükleri düşük kaldı. Uluslararası vergi yarışındaki etkileri, taban genişletme ile sözde oranların azalmalarını birleştiren 1980'lerde vergi reformlarına geniş olarak tarafsız bırakıldı.

Ekonomik açıdan zayıf oldukları için kamu sektöründe istihdam, Avustralya ve Yeni Zelanda'da her zaman çok düşüktü; 1979'a kadar artış sürecine girdiyse de sonradan Anglo-Sakson modelinde olduğu gibi gerilemeye başlamıştır. Bu yüzden yüksek istihdam oranı özel sektöre daha kolay sağlanabilmektedir. Buna rağmen, sanayi II. Dünya Savaşı'ndan geçen on yılda rekabetçi bir niteliğe kavuşamamış ve dramatik olarak 1970'lerde azalmıştı. Bundan başka, üç ülkenin tümünde, 1980'lerin para

arzu yanlıları ve neo-liberal görüşlerin etkisiyle uygulanan politikalar sonucu olarak 1990'larda kitlesel düzeyde işsizlik karşı karşıya kaldılar. Hizmet sektörü, ürün piyasaları ve sermayenin kuralılaşlaştırılması ve küreselleştirilmesi ile birlikte başarılı olmasına rağmen, imalat sektöründe yaşanan kayıpları telafi etmede yetersiz kaldı. Başka bir deyişle, hizmetler sektöründe ortaya çıkan gelişmelerin sonucu olarak çalışanlar arasındaki yüksek vasıflı ve yüksek ücretli gruplar, meslekleri yok olan işçilerden daha fazla kazanç elde ettiler. Bundan dolayı, Anglo-Sakson refah devletleri yüksek istihdam oranlarına göreceli olarak sahip olmalarının nedeni kadınların yüksek-ortalama katılım oranlarına ve özel sektör hizmetlerindeki yüksek-ortalama istihdam oranlarına bağlıdır. Bu durum verimi düşük alanlarda yaşanan genişleme yapısal olarak, sosyal güvenlik yardımlarının ve sosyal korumanın düşük seviyelerde ve alışılmadık biçimde âdem-i merkezi veya bireyselleştirilmiş ücret politikalarıyla başarılıydı(Scharpf, 2000: 11).

Anglo-Sakson refah devletlerinde işsizlik, yoksulluk gibi risklerin üstesinden gelmede, genel olarak üç ülkenin, bekâr çalışanlar için iş arayanların ücretleri ve stajları ile işsizlik ödeneklerinin yerini alan, aileler için çalışmadaki refah ödenekleriyle ücret gelirlerinin kombinasyonuna izin veren çözümlere dönüşüyor. Bu gelişmeyle esnek ve negatif gelir vergisi mantığına başvuran ödenek programlarıyla korunmasız, düşük ücretli iş piyasalarının karışımı, eşitsizlik ve yoksulluktaki dramatik artış dışında özel sektörde anlaşılan toplam istihdamın yüksek seviyelerine izin verilebilir(Scharpf, 2000: 6). Böylece, İskandinav örneği varken, Beveridgean isteklerine doğru teşkil etmeye gayret eden Anglo-Sakson refah devletlerinin devamlılığı, vergi yarışınca veya uluslararası ekonomi tarafından karşı çıkılmaz. İskandinav refah devletlerinde, orta-sınıf seçmenlerin çoğunluğu, sistemi korumak için genel sosyal sigorta ödenekleri, genel sosyal hizmetler ve kurumsallaşmış işleri savunuyorlar. Buna karşılık, Anglo-Sakson ülkelerinde, sosyal yardıma güvenme ve ani durumlar için özel ön izlemelerin maliyetlerini üstüne alan orta sınıf seçmenler yeni refah programlarını ilerletmek için daha yüksek vergiler ödemeye sahip değildiler.

Modelin halkın çoğunluğuna yönelik özel refah vurgusu sosyal düalizmi güçlendirebilir ve dolayısıyla düşük gelirli bireyleri ikinci sınıf refah vatandaşlarına dönüştürebilir. Eğer eşitlik bir ayrıcalık olarak kalırsa, yüksek yoksulluk oranlarının da gösterdiği gibi, hedeflenen refah düzeyine tam olarak ulaşamaz. Dahası, yoksulluk özellikle yalnız yaşayan anneler, çocuklu genç aileler gibi hızlı çoğalan hane halkları arasında yüksektir. Ayrıca piyasaların refah bağımlılığını azaltmaktan uzaktır. Örneğin İngiltere'de 1990'larda işsizlikteki azalma işsiz hane bireylerindeki benzer bir azalmayla birlikte gerçekleşmemiştir. Aile hizmetlerine kapsamlı yatırımlar olmadan düşük ücret kapını ortadan kaldırılamaz (Andersen, Duncan, Hemerijck and Myles, 2001: 6). İngiltere'deki bir başka güçlü ilke de kamu vergilemesini ve harcamalarını

azaltmaktır. Bu, özellikle uzun süreli emeklilik aylığı harcamaları projeksiyonları açısından bir dereceye kadar başarılıymış görünmektedir. Ancak ikincil sonuç, özel sigortalara yönelik artan hanehalkı harcamalarıdır ve sonuç itibarıyla toplam maliyetler bir azalma sağlanıp sağlanamadığı da şüphelidir. Buradaki en zayıf nokta, hükümetin etkili bir sosyal politika yürütme kapasitesinin yanı sıra, daha fazla gelir sağlama kabiliyetinin de bireylerin piyasaya kaymalarıyla azalmasıdır. Eğer refah devleti orta sınıfa düşük yardımlarda bulunursa, bunların yüksek vergilere razı olma eğilimleri yavaş yavaş yok olur. Bu nedenle model gelecekteki sosyal politika baskılarına karşı son derece sınırlı politika seçeneğine sahiptir.

Kıta Avrupası Ülkeleri

Kıta ve Kuzey Avrupa'nın genelinde geçerli olan istihdam bağlantılı sosyal sigorta uygulamaları kişileri istikrarlı, yaşam boyu istihdamla etkili biçimde korurken, emek piyasasıyla doğrudan ve sağlam bağlantıları olmayan bireyleri ise çok daha az korumaktadır. Bu yüzden, bugün bu model kadınlar ve düzensiz kariyeri olan çalışanlar için etkisiz kalmakta; tam koruma sağlamamaktadır. İstikrarlı istihdama geç katılma ve güvencesiz iş geçmişleri, bireylerin yeterli emeklilik güvencesi toplamada zorlanması anlamını taşımaktadır. İstihdamdaki yüksek vergiler ise gençlerin çalışmaya bakışlarını ve iş arama motivasyonlarını olumsuz etkileyebilir. Evin geçimini sağlayan erkekler için güçlü iş garantileriyle desteklenmiş pasif gelir garantileri, artan istikrarsız ve süresiz evliliklerle ve geleneksel olmayan hane halklarıyla birlikte bir sorun haline gelmektedir. Güvenceli ve istikrarlı işi olanlara yönelik güçlü koruma, emek piyasasına girişteki büyük engellerle de birleşince, birçok ülkede, ayrıcalıklı bir "içerdekiler" ve risk altındaki "dışardakiler" şeklinde bir ayrım meydana getirmiştir. Eğer, Güney Avrupa'da olduğu gibi, aileye aşırı dayalı olma sosyal dışlanmanın birçok riskini etkisiz kılarsa, bu durum diğer taraftan da kadınların ekonomik bağımsızlık arayışlarını olumsuz etkiler. Aileye önemli roller biçme, birçok Kıta Avrupa'sı ülkesinde ve özellikle de Güney Avrupa'da görüldüğü gibi, paradoksal biçimde düşük doğurganlık oranlarının bir nedenidir (Andersen, Duncan, Hemerijck and Myles, 2001: 8).

Atipik risklerle baş etmek için Kıta Avrupa'sı refah devletleri ya devamlı aile desteğine dayanmaktadır. Kıta Avrupa'sında açıkça, özellikle küçük çocuklara ve hassas yaşlılara yönelik hizmetlerin en acil öncelikler olduğunun farkına varılmıştır. Ancak bunu gerçekleştirecek mali kapasite dar vergi tabanına ve yüksek maliyetli emeklilik taahhütleri nedeniyle sınırlıdır. Model görülmedik biçimde istihdamda durgunluğa ve iktisaden aktif olmayan bireylerdeki artışa karşı duyarlıdır. Bu nedenle, kadınlar ve yaşlılar arasında istihdamı arttırmak, uzun dönemli sürdürülebilirlik

açısından olmazsa olmaz koşul haline gelmiştir. Birçok Kıta Avrupa'sı refah devleti kendilerini içinden çıkılması zor bir “*çalışmadan refah*” kapamı içinde bulmuşlardır. Piyasa ekonomisinde iş artışı yüksek ücret oranları ve katkı yükleri nedeniyle; kamu hizmetlerinde ise keskin mali kısıtlamalar nedeniyle güçleşmektedir. Yeni işlerin yaratılmaması durumunda başvurulmuş yöntem erken emekliliktir. Hepsinde olmasa da Kıta Avrupa'sı refah devletlerinin çoğunda geçerli bir özellik, bireylerin “*çalışmadan refah*” konumundan kurtulmalarına yardım edecek tedbirlere yönelik yatırımların az olması ya da hiç bulunmamasıdır. Burada kadınlara yönelik yarım ve hizmetler en ideal uygulamalar olarak göze çarpmaktadır (Andersen, Duncan, Hemerijck and Myles, 2001: 8).

Bu bağlamda, “*Hollanda Mucizesi*” önem arz etmektedir. Özellikle Hollanda istihdam hacmini sürekli ve hızla artıran ülke olarak dikkati çekmektedir (Selamoğlu, 2002: 60). 1980'lerde Hollanda çok düşük bir kadın istihdam oranı ve transfer ödemelerine yüksek bağıllıkla birlikte, aşırı derecede pasif, gelir güvencesi temelli bir görünüm arz etmekteydi. Hollanda emek piyasası başarı hikâyesi, uzun soluklu bir ılımlı ücret politikası ve çok sayıda yetersiz koruma altındaki kısmi zamanlı ve geçici çalışan bireyin bulunduğu ve birbiriyle ilişkili bir dizi politikaya dayalıdır. Bunlar ayrıca sosyal yardımlarda herhangi bir erozyona neden olmayan fakat oldukça etkili bir refah bağımlılığı azaltma politikasıyla da desteklendi. Sonuç ise kadın istihdamında ve hizmet sektöründe etkileyici bir yükselme şeklinde olmuştur. Buna rağmen, uluslararası karşı çıkışlara gelince, kapsamlı İskandinav refah ülkeleri ve zayıf Anglo-Sakson refah devletleri eşit olarak sürdürülebilir bir özelliğe sahip oldukları gözükmemektedir. Bundan başka her iki model, özel sektörlerdeki azalma veya durgunluk için tazmin edebilen korumacı sektör hizmetlerindeki istihdamın yüksek seviyeleriyle tutarlıdır. Bu durumların hiçbiri, Kıta Avrupa refah devletlerinde uygulanmıyacaktı. Ayrıca, uluslararası vergi yarışına potansiyel olarak çok duyarsız olan ferdi ve kurumlar vergisinin, karşılaştırmalı biçimde Kıta Avrupa'sı ülkelerinin gelir yapısında oldukça küçük rol oynaması çok etkilidir. Bundan dolayı, bu vergiler sık sık çok dar bir tabandan toplandığı için nominal oranlar hala yüksek kalabilmektedir. Görülen uluslararası rekabete cevap vergi reformlarının sonucuyla çifte bir gelir vergisi veya taban genişletilmesi için siyasal destekten daha güçlü olmaya eğilimli olan vergi kesintileri için talepler, 1980'lerden sonra Almanya, Hollanda ve Belçika gibi, gelir vergilerinden alınan düşük gelirleri azaltabilir.

1994 ve 1998 yılları arasında Avrupa ülkelerinde genel hükümet harcamalarının GSMH'nin yüzdesi içindeki payı % 46,9'dan % 47,1'e yükselirken GSMH'deki kamu gelirlerinin payına zıt olarak sosyal harcamalar ortalama % 52,1'den % 49,5'e düşmüştür (Szyber, 2001: 148). Buna karşılık, sosyal güvenlik yardımlarından alınan gelirler, genellikle Kıta Avrupa'sı refah devletlerinde çok yüksektir. Ayrıca

1990'larda, Avusturya, Almanya, İtalya ve İsveç'te daha çok arttırıldı. Buna rağmen, bu gibi değişiklikler, serbest kur sistemine geçildiğinden beri, rekabette büyük bir etkiye sahip olacağı beklenmektedir. Kıta Avrupa'sı refah devletlerinin tümü, Avrupa Para Birliği'nin şimdiki üyeleri son yıllarda sosyal güvenlik yardımlarında kitlesel mali bir zorlamayla karşı karşıya kaldılar. Eğer bu gelişme ihmal edilirse, bütün sektörlerde istihdam artacak, eğer ciddiye alınırsa, sosyal harcamalar kapsamlı olmaya devam edecektir. Buna karşılık eğer rekabetçi ülkeler kendi sosyal yardım miktarlarını azaltırlarsa Kıta Avrupa'sı ülkeleri rekabette zorlanabilir. Başka bir deyişle, yakın bir gelecekte Kıta Avrupa'sı ülkelerinin sosyal harcamaları kapsamlı olmaya ihtiyaç duyacak ve eğer rekabet ettikleri ülkeler kendi yardım oranlarını azaltırlarsa kendileri de bu yardımları azaltılmaya zorlanabileceklerdir. Bunun sonucu olarak Kıta Avrupa'sı ülkeleri sosyal harcamaların yol açtığı daralma yüzünden toplam istihdam oranları düşebilir. Bu problemler, işlerini kaybeden üst düzey çalışanlar için bağlı olarak çekici sosyal sigorta ödemeleri kadar, vasıflı işgücünün varolan mesleklerinin korumacılığını vurgulayan Kıta Avrupa refah devletlerinin karakteristiğine bağlıdır. Bu durumla karşılaşan Kıta Avrupa'sı ülkeleri, sanayide yaşanan daralma yüzünden emekli aylıkları ve sakatlığın getirdiği seçeneklerle hafifletildi. Hâlbuki kadınlar için istihdam fırsatları ve ayrıcalıklarının geliştirecek olan aktif önlemler genellikle sendikaların ve devletlerin gündeminde düşüktü. Sonuç olarak, Kıta Avrupa'sı ülkeleri, kadınların en düşük katılım oranları kadar yaşlı çalışanların en düşük istihdam oranlarına da sahiptir. Buna rağmen, Kıta Avrupa'sı refah devletlerinin karakteristikleri gerekli olarak uluslararası rekabetin temelini çürütmediği iddia edilebilir. Sanayi sektöründe Kıta Avrupa'sı ülkelerinde istihdam oranları tamamen değişiklik göstermektedir. Fakat her iki konuda, Avusturya ve Almanya, İsviçre ve Danimarka'yla birlikte yüksek performans gösteren ülkeler arasındadırlar.

Fransa ve Avusturya'nın dışında kalan Kıta Avrupa'sı ülkelerindeki kamu istihdamı, Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerindekinden daha düşüktür. Kıta Avrupa'sı geleneğinde esas neden, gençler, engelliler ve yaşlılar için bakım hizmetlerinin genellikle refah devleti fonksiyonu gibi görülmemesidir. Bundan dolayı bu tip sosyal hizmetlerdeki kamu harcamaları, İskandinav ülkelerindekinden daha düşüktür. Bundan başka, Anglo-Sakson ülkelere karşın, özel sektördeki hizmet istihdamı Kıta Avrupa'sı refah devletlerinin yapıları tarafından güçleştirildi. Bunlara ek olarak, istihdam koruma yasası, genellikle Kıta Avrupa'sı ülkelerinde çok sıkıdır ve bazı ülkelerde sendikaların veya devletin ücret politikaları, ücret farklılıklarını hemen hemen İskandinav seviyesine düşürdü.

5. Refah Devletinin Karşılaştırılması: Sosyal Politikanın Sınırları

Küreselleşmenin ve özellikle de sermayenin uluslararasılaşmasının devletlerin otonomisi ve ülke için sosyal ilişkileri ve sosyal politikaları yönetme yeteneği üzerindeki etkisi son yıllarda ilgi çeken bir tartışma konusu olmuştur. Daha çok gelişmiş ülkelere odaklanan bu konudaki literatürün bir kısmı ulus devletlerin güçsüzlüğüne ve sonuna gelindiğıne değinirken, diğer kısmı ise ulus devletin dönüşümünden ve küreselleşmeye uyum sağlayışından bahsetmektedir. Ancak ortak nokta olarak devlet otonomisinin küreselleşme ile birlikte ciddi bir tehdit altında olduğu konusunda birleşmektedir. Küreselleşme ve sosyal politika, refah devletinin sonunun geldiği iddiası bağlamında tartışılmakta ve “üçüncü yol” tartışmaları neoliberal kapitalizm yolunda alternatif kalkınma modeli olarak sunulmaktadır.⁵

Devletin sosyal rolü için tek bir model yoktur. Her bir toplum mevcut ideolojisine, değerlerine, mali kapasitesine ve vatandaşların sosyal ihtiyaçlarına göre kendi modelini geliştirmektedir. Elbette ki, devletin bugünkü rolü geçen 50 yılda yapılan yatırımlar ve izlenen politikalarla doğrudan ilişkilidir. Buradaki asıl sorun, bireylerin gelecekteki refahını kolaylaştırmak ve sürdürmek için geçmişte sağlanan başarıların üzerine nasıl çıkılacağıdır. Burada önerilen bir çözüm sorumlulukların devlet, piyasa, aile ve toplum arasındaki optimal karışımıdır(Maxwell, 20039). Özellikle son dönemlerde yaşanan büyük toplumsal dönüşümler, insanların ihtiyaçlarını temelden değiştirmiştir. Dolayısıyla, 1960'lara tam manasıyla bir geri dönüş önerisi çok doğru ve gerçekçi olmayacaktır. Aileler, iş ve aile yükümlülüklerini dengelemenin yeni yollarını bulmuşlar; genç jenerasyonlar bilgi toplumunun tüm gereklerini ve mesajlarını özümsemişler ve eğitime yönelik önemli taahhütlerde bulunmuşlardır (Maxwell, 20032: 9). Gelecekteki sosyal ve ekonomik refah anlayışı, gelişmiş ülkelerde bireylerin değışen ihtiyaçlarına yönelik beklentilerine ve bunlara yönelik alacakları tedbir kapasitelerine bağlıdır. Sonuç olarak, sosyal politikaya yönelik yükselen modeller daha fazla toplumsal yatırım ve düşük ücretli çalışanlar için daha iyi telifler gerektirmektedir. Sosyal politikaya yönelik bu yeni yaklaşımlar, orta vadeden uzun vadeye doğru, insani gelişmeyi ve verimlilik artışını destekleyecektir(Maxwell, 2003: 10).

⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz, Krista Johnson, , (2005); *Globalization, Social Policy and the State: An Analysis of HIV/AIDS in South Africa*, *New Political Science*, Volume 27, Number 3, September

Tablo 2: AB Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamaları

	Gayrisafi Milli Hâsıla İçindeki Sosyal Harcamaların Payı			1998-2002 Yılları Arasında Kişi Başına Harcamalarda Yıllık Büyüme Oranı	Gayri Safi Milli Hâsıla İçindeki sosyal ödemelerin payı
	1999	2001	2002		
AB25	:	27.3	27.7	:	12,5*
Belçika	27.3	27.5	27.8	1.6	11.2
Çek Cumhuriyeti	19.1	19.2	19.9	5.2	8.9
Danimarka	30.0	29.4	30.0	1.2	10.8
Almanya	29.6	29.8	30.5	2.0	13.4
Estonya	:	14.3	:	:	6.3*
Yunanistan	25.5	27.1	26.6	6.4	13.0
İspanya	20.3	20.1	20.2	2.8	9.7
Fransa	30.2	30.0	30.6	2.2	13.2
İrlanda	14.7	15.3	16.0	8.7	3.6
İtalya	25.2	25.6	26.1	2.6	14.9
Kıbrıs	:	:	:	:	:
Letonya	:	14.3	:	:	8.2
Litvanya	:	15.2	:	:	7.1
Lüksemburg	21.7	21.3	22.7	5.1	10.6
Bulgaristan	20.7	19.8	20.9	:	9.1
Malta	17.2	17.3	17.7	0.7	9.0
Hollanda	28.0	27.5	28.5	1.9	13.1
Avusturya	28.9	28.6	29.1	2.2	14.6
Polonya	:	22.1	:	:	13.9*
Portekiz	22.6	24.0	25.4	6.1	11.9
Slovenya	25.0	25.5	25.4	3.8	11.8
Slovakya	20.2	19.1	19.2	0.6	7.5
Finlandiya	26.8	25.7	26.4	0.8	11.2
İsveç	31.8	31.4	32.5	2.8	12.0
İngiltere	26.5	27.6	27.6	3.5	11.7
İzlanda	19.5	20.2	22.3	6.5	6.9
Norveç	27.1	25.6	26.3	4.2	8.4
İsviçre	27.6	28.2	28.6	1.4	12.8
Romanya	:	13.1	:	:	:

Kaynak: Eurostat 2005

:Veri elde edilememiştir.

* 2001 verileri

Tablo.2'ye göre AB üyesi ülkelerin genelinde gayrisafi milli hâsıla içindeki sosyal harcamaların payı artmıştır. Refah devletinin gelişimi, vatandaşların günlük yaşamlarında devletin katkısını arttırmıştır. Devletin rolünün artması, vatandaşlarla arasındaki ilişkileri geliştirir. Bundan başka, politik çabaların en önemli amacı kurumların kontrolünü sağlamak ve kurumsal çatının işletilmesini ve devletin merkezileşmesini güçlendirmiştir (McEwen, 2002: 5). Savaş sonrası dönemde refah devletinin gelişmesi hiçbir şekilde büyük devletlerin önlemlerinde ve aralarındaki farklılıkları ortadan kaldırmamıştır. Savaş sonrası yıllarda ortaya çıkan gelişmeler de bu ülkelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayamamıştır. Bununla birlikte bu farklılıklar sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda sosyal politikaların yapısında da görülmektedir. Eşit işe eşit ücret ödenmesi, çalışma koşullarının ve sosyal güvenliğin öne plana çıkartılması Avrupa Birliği ile getirilen yeni mevzuatlar nedeniyle olmaktadır. Eşit uygulama ilkesi, her çeşit iş sözleşmesine ve çalışma konularında giderek daha da yaygınlaştırılmaktadır. Çalışma saatlerinin ve esnek çalışma ile ilgili düzenlemelerdeki gelişmeler sadece yasal çerçevede olmadı; aynı zamanda piyasadaki şirketler tarafından da uygulanmaya başlandı. Genel olarak esnek çalışma biçimleri ele alınan ülkelerde ve başka ülkelerde de görülmektedir. Bunların içinde esnek ve bağımsız çalışanlar, bazı ülkelerde sosyal sigorta gerektirmeyen iş seçimi, ödünç iş ilişkisi gibi özel işler de yasa kapsamına alındı. Sonuçta geleneksel refah, kapsamlı yönetmelikler, bu gibi keyfi işlerin sayısını azalttı. Sosyal politika alanındaki bu olaya değişik tepkiler vardır. Avusturya'da olduğu gibi keyfilikten yasallaşmaya geçilmesi, Almanya'da da bu çalışmaların artması karşısında yasalaştırılmasına karşı tepkiler; hatta İngiltere'deki gibi geleneksel tam gün istihdamı ortadan kaldıran muhafazakâr girişimler olmuştur. Korunan ve savunulan tam gün çalışmaya benzeyen çalışma şekillerinin yasal önlemleri aşındırdığı sürece esnek çalışma biçimlerine dönüşerek yasadışı bir özelliğe sahip olabilmektedir. Bu durum geleneksel olarak refah devletleri, tam gün çalışmaya sınıksız sarıldıklarından mali güvence ve koruyucu önlemlerle bu tür çalışmalara destek verilmesi sıkıntı yaratmaktadır (Falkner, Talos, 1994: 64).

Mevzuat-dışı kavramı, refah devletinin korumacı ve sigorta güvencesi işlevlerinde engel olan yasal faaliyetleri tanımlama için kullanılmaktadır. Bu olgu esas değişikliklerin başka yollarla da gelişmelere, iş güvencesine sahip olup olmayacağını göz önünde tutmaz. İş güvencesi ile ilgili yönetmeliklerin bu şekilde değiştirilmediği Almanya'daki gelişmeler ise, iş güvencesinin bulunmaması nedeniyle belirli süreli sözleşmelerin yapılmasıyla yaratılan iş güvencesi içinde zayıf olduğunu gösteriyor. Buna ek olarak başta, en belirgin biçimde İsveç ve İtalya'da olmak üzere, bazı ülkelerde kendiliğinden iş güvencesini kaldırma girişimlerinin de bulunduğu söylenebilir. İkinci önemli husus, toplu pazarlık sistemi, giderek çoğulculuğun ve çalışma koşullarının daha esnek bir hale getirilmesinin ortak noktası olmaktadır. Bunun her iki-

si de hem işçi ve işveren tarafından yasa çıkarılmasında daha fazla olanak vermekte hem de Avusturya'da olduğu gibi iş kanununda herhangi bir değişiklik olmaksızın bu gelişmenin yasa düzenlemelerin dışındaki yollarla uygulandığında bir sorun olmaktadır (Falkner, Talos, 1994: 65).

1980'li yılların sonlarına kadar birçok ülkede bu gelişmeler olurken İsveç ve İtalya ise son zamanlarda sosyal güvenlik haklarında kesinti yapmaya başladılar. İsveç ekonomisinin dışa açılmasının en önemli etkisi tam istihdam politikalarından vazgeçmesi oldu. 1980'lerin sonuna kadar işsizlik oranı yüzde 2'nin altında iken 1993'te yüzde 9,5'e yükselmiştir (Ramseh, 1999: 75). Bu gelişmelerin etkisi sosyal güvenlik alanında da hissedildi. Marklund, 1975–1985 arasında sosyal güvenlik sistemlerinde gerçekleşen değişikliklerin sistemi tehlikeye sokacak türde olmadığını savunmuştur. Ona göre değişiklikler daha çok sistemin toplumdaki yeni gelişmelere ve durumlara uyumu anlamına gelmekteydi (Stendal, 1998: 10). Bu dönemde yapılan değişiklikler incelendiğinde sosyal politika ve sosyal güvenlik alanında giderek daha az düzenleme ve iyileştirme yapıldığı görülmektedir. Bu örneklerin içinde, birçok ülkede çalışma süresinin uzunluğuna bağlı olarak sosyal haklardan yararlanma süresinde, özellikle Fransa'da emekliliğe asgari katkı seviyesinin arttırılmasına yönelik çabalar vardır. Avusturya'daki gelişmeler ise çelişkili olmakla beraber devam etmiş, iyileştirmelerin yanında sosyal haklarda kesintiler yapılmıştır. Ülkelerin bütününde işsizliğin temel konusu emek piyasasının yapısında bozukluk ve sorunlara rağmen tartışılmaktadır. İngiltere'deki eski uygulamaya göre işsizlik sigortasından yararlananlara önerilen bir işi kabul etmeleri için zorunluluk getirmeye doğru bir eğilim vardır. Bu düzenleme kitlesel işsizliğe mevcut siyasal-sosyal uygulamanın bir işareti olarak görülmektedir (Falkner, Talos, 1994: 67). Sosyal sigortalar alanında, uluslararası rekabet tartışmaları, yatırım yapılmasında, özellikle Avrupa emek piyasasında sık sık öne çıkarılan sosyal güvenlik kısıtlamalarının amacı çalışanları ve aile bireylerine daha fazla yük getirilmesi buna karşılık şirketleri rahatlatma amacını taşımaktadır.

Ekonomik önlemlerin bir parçası olarak, bütün ülkelerdeki asgari ücretler ve asgari sosyal haklar, genel maliyet artışlarına ve maliyet gelişmelerine uygun bir şekilde kesilmektedir. Emeklilik sigortası bütün Avrupa ülkelerinde benzer birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunların içinde yaşam süresinde, bütçe açıkları ve işsizlik oranında yaşanan artışlar, devletin gelir ve giderleri arasında farkın açılmasında görülmektedir. İncelenen ülkelerin birçoğu bu sorunları çözmekte, emekliliğe kısıtlamalar, emekli haklarında yeni prim hesabı, emeklilik yaşı ve ücret ödeme yöntemlerinde değişiklikler de dâhil aynı adımları atmaktadırlar. Bu uygulamaların amacı devlet bütçesini rahatlatmaktır. Bu nedenle, prim keseneklerinin arttırılması, işverenden daha az katkı payı alınması, emekli haklarında kısıntı yapılarak, sosyal güvenlik sisteminin sorunlarının çözülmesi hedeflenmiştir. Bunun ilk ve gerçek modeli

İsveç'tir. Devlet destekli sosyal güvenlik kurumundaki sorunlara rağmen, bazı ülkelerdeki gibi şirket bazında ve bireysel emeklilik sigortası şekilleri teşvik edilmektedir. Sosyal güvenliğin kısmi olarak yeniden özelleştirilmesi değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Avusturya'da özel sektör tarafından emeklilik olanağı sağlanmasına devlet tarafından katkı ve teşvikte bulunulması, İngiltere'de ise devlet sigortasından başka ikinci bir emeklilik sigorta sisteminden yararlanma olanağı gibi örnekler bulunmaktadır(Falkner, Talos, 1994: 70).

Sonuç ve Genel Değerlendirme

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişme gösteren Avrupa refah modelleri farklı gelişmelerden kaynaklanan nedenlerden dolayı değişim geçirmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal politikada devletin rolü hala daha fazla süreklilik gösterse de önemli ölçüde değişmiştir. 1980'li yıllardan beri atılan idari ve yasal adımlar, geleneksel refah sistemlerinde zorunlu ve temel bir dönüşümü göstermektedir. I ve II. Dünya Savaş'larından sonraki dönemde yaşanan genişleme süreciyle karşılaştırıldığında bu değişimlerin devletin rolünde çok önemli gelişmeler olarak algılanmalıdır. Bu gelişim ve değişimin önemli bir ivmesi hiç kuşku yok ki Avrupa bütünleşme sürecinin devam etmesidir. Özel sosyal politika kararlarının dışında, Maastricht'teki Avrupa Birliği anlaşmalarının imzalanması nedeniyle üye devletlerde istihdam ve endüstri ilişkilerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bu yüzden devlet bütçesinde açık ve borçlanma ile ilgili bir sınırlama getirilmiştir. Bu husus, ekonomik ve para birliğine geçişte zorunlu koşuldur. Çoğu devlet için bu koşulun yerine getirilmesi sosyal konularda ve kamu sektöründeki istihdamda bir azalma anlamına gelmektedir. Bu değişim içinde asıl sorun, artan yoksul tehlikesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması olarak ifade edilen refah devletinin artan seçmeciliğe önem vermesidir.

Dünyada emsal teşkil eden Avrupa Refah devletleri son yirmi yılda neoliberal politikaların bir sonucu olarak ciddi bir değişim süreci geçirmektedirler. AB'nin sosyal politikalarının gelişiminden çıkabilecek uzun vadeli etkilere rağmen, devletler sunduğu refah hizmetlerinde kısıtlamaya gidilmesi, uzun zamandan beri ülkelerin uyguladıkları politikaların sonuçları olmuştur. 1970'lerde, sağ ve sol görüşlü eleştirmenler, savaştan sonraki refah devletinin devam ettirilemeyeceğini tartışıyorlardı. Bununla birlikte refah devleti 1980'lerden beri çeşitli şekillerde dönüşümlere maruz kalmaktadır. Hükümetler sosyal hizmetlerin sağlanmasında özel ve gönüllü sektörlerle daha büyük roller vermektedirler. Avrupa Refah Modellerini yeniden şekillenmesini ele alan çok geniş bir literatür bulunmasına rağmen böylesi değişimlerin dayanaşma ve ulusal kimliklere yönelik sahip olduğu sonuçlar ihmal edilmektedir.

Yukarıda belirtilen değişikliklerin şimdiden bireysel özgürlük ve sosyal güvenlik arasında devlet düzenlemelerinde esneklik sağlanması konusunda bir denge bulunmamaktadır. Bu yüzden, geleceğin sosyal sorunlarının yanında mevcut koşullarda yeni bir denge kurulması gereklidir. Serbest dolaşım, mesleki beceri, işsizlik tehlikesi ve diğer sosyal konularda kesin önlemler, sosyal güvenlikte gelecekte genel olarak uygulanabilir asgari seviyede sosyal güvenliğin sağlanması gerekir. Sosyal güvenlik liberal bir anlayışla değil, toplumların ve sosyal grupların daha demokratik yapı ve yasal haklara sahip olması ile mümkün olabilir.

Burada açıklanan analizlerden yola çıkarak, İskandinav ve Anglo-Sakson refah devletleri, her ne kadar olağanüstü farklı olsa da savaş sonrası dönemde ortaya çıkan modellerin kurumsal ve normatif yapılarının içindeki bu ayarlamaları başarmak için şansları vardır. Bu ülkeler politik düzenlemelerin yapılması dışında ekonomik ve yasal düzenlemeleri yapmalıdırlar. Sonuç olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük gelişme gösteren Avrupa refah devletleri özellikle 1970'lerden sora sosyo-ekonomik alanda meydana gelen gelişmelerin sonucu olarak önemli darboğaza maruz kaldıkları görülmektedir. Yaşanan bu darboğaz ister istemez Avrupa refah modellerini değişime zorlamaktadır. Ancak bu değişimlerin niteliği ve boyutları konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Burada temel belirleyici olacak gelişme Avrupa Birliğinin geleceğidir.

Abstract: Welfare state is a model that based on state's active and comprehensive interventions to social, economic and political life in order to reach the highest degree of the social welfare. As appropriate that aim, it is an interventionist, regulating and re-distributive state model.

Because of 1970 oil crisis and economic stagnation, serious changes became necessary for lots of European welfare states. Internationalization of economies, aging population and the changes in family structures constituted an intensive political pressure for restructuring the European welfare states. Even though these policies that welfare states applied for against these threats are very different from each other, it is a reality that there is a general tendency for making social policy benefits and services more conditional and retrenching public welfare programs.

Key words: Welfare State, Social Policy, Welfare Models

Kaynakça

- Abrahamson Peter, (2007); *The Scandinavian Model of Welfare, Comparing Social Welfare Systems in Nordic Europe and France*, <http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres/hum/nordic/abrahamson.pdf>, 25.05.2007
- Andersen Esping. G, (1990); *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge, Polity Press.
- Andersen Gosta Esping, Duncan Gallie, Anton Hemerijck, and John Myles, (2001); *A New Welfare Architecture For Europe?* Report submitted to the Belgian Presidency of the European Union, September.
- Andrew. Jackson, (2001); *Globalization and Progressive Social Policy*, Presentation to the Tenth Biennial Conference on Canadian Social Welfare Policy, Calgary June 18,
- Blank. Florian, (2007); *Status and Contract- Social Policy as Consumer Policy*, Paper to be presented at 57th Annual Conference 2007, "Europe and Global Politics" 11-13 April 2007, University of Bath.
- Briggs. A, (2000); '*The Welfare State in Historical Perspective*', (ed: Pierson, C and F Castles), *The Welfare State Reader* (Cambridge: Polity Press).
- Çelik. Aziz, (2006); *AB Sosyal Politikası, Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006
- Denmark-Conditions of Life- The Scandinavian Welfare Model, <http://www.um.dk/Publikationer/UM/English/Denmark/kap3/3-1.asp> (25.05.2006)
- Falkner. Gerda; Talos Emmerich, (1994); "The Role of the State within Social Policy", *West European Politics*, July 1994, Vol: 17, No:3.
- Flora. Peter and Heidenheimer A.J, (1990); *The Historical Core and Changing Borders of Welfare State*, London
- Gökbunar. Ramazan ve Kovancılar. Birol, (1998); "Sosyal Refah Devleti ve Değişim", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:3, (Güz)
- Grimmeisen Simone and Rothgang Heinz,(2004); *The Changing Role Of The State In Europe's Health Care Systems*, Paper Prepared for The Second Annual Espanet Conference, University Of Oxford, 9 -11 September.
- Hakan Johansson and Bjorn Hvinden, (2004); *New Welfare States- New Forms of Citizenship?, On the implications for social protection systems of the turn to active citizenship*, May, <http://www.palissy.humana.univnantes.fr/msh/costa15/pdf/nantes/hvinden.pdf> (10.4.2007)
- Heyward, Isabelle, <http://sdd.disp.dk/SDD01/main/isabelle/wefare.html>, 22/04/2006.
- Hvinden Bjorn and Halvorsen Rune, (2001); "*Emerging Notions of Active Citizenship in Europe*", 5th Conference of the European Sociological Association Visions and Challenges to European Sociology, Helsinki, Finland, August 28-September 1.

- Jessop. Bob, (2005): *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, (Çeviren: Betül Yarar, Alev Özkazanç), İletişim Yayınevi, İstanbul
- Koray. Meryem, (2005): *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, İstanbul
- Koray. Meryem, (2002): *Avrupa Toplum Modeli? Nereden Nereye...*, Basisen Yayınları, İstanbul.
- Koray. Meryem, (2007): "Sosyal Politikanın Anlam ve İşlevini Tartışmak..," *Çalışma ve Toplum*, 2007/4, Sayı:15
- Krista. Johnson, (2005): *Globalization, "Social Policy and the State: An Analysis of HIV/AIDS in South Africa"*, *New Political Science*, Volume:27, Number:3, September
- Leibfried Stephan,(2000): "National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective for the Next Century", *Social Policy & Administration*, Mar, Vol:34, Issue:1.
- Lemke. Christiane, (2001): *Social Citizenship and Institution Building: EU-Enlargement and the Restructuring of Welfare States in Central Europe*, Center for European Studies Program for the Study of German and Europe Working Paper Series 01.2, April.
- Lindbeck. A, (2003): *An Assay on Welfare State Dynamics*, IUI Working Paper Series, No. 595, The Research Institute of Industrial Economics.
- Lutz. Burkart, (1984): *Der kurze Traum immerwährender Prosperität*, Frankfurt: Campus
- Manfred. Schmidt, (1988): *Sozialpolitik*, Opladen: Leske.
- Marshall. T H, (1994): 'Afterthought on 'value-problems' of welfare capitalism', in Turner, B S and P Hamilton (eds) *Citizenship: Critical Concepts*, Vol. 2 (London: Routledge).
- Maxwell. Judith, (2003): *The Great Social Transformation: Implications for the Social Role of Government in Ontario*, Prepared for the Panel on the Role of Government, September
- McEwen. Nicola, (2002): *State Welfare Nationalism, A Perspective on Nation-building in Multinational States*, Political Studies Association Annual Conference University of Aberdeen 5-7 April
- Özdemir. Süleyman, (2004): *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İTO Yayınları, İstanbul.
- Pierson. Paul, (2000): "Three Worlds Of Welfare Research", *Comparative Political Studies*, Aug/Sep, Vol:33,Issue 6/7.
- Ploug. Niels "Denmark - Conditions of Life - The Scandinavian Welfare Model" <http://www.um.dk/Publikationer/UM/English/Denmark/kap3/3-1.asp>, 25/05/2006
- Ramseh. Mishra, (1999): *Globalization and Welfare State*, Cheltenham, UK: Edward Elgar
- Rosanvallon. Pierre, (2004): *Refah Devletinin Krizi*, (Çev:Burcu Şahinli), Dost Kitabevi, İstanbul
- Scharpf. Fritz W, (2000): *Globalization and the Welfare State, Constraints, challenges and vulnerabilities*, The Year 2000 International Research Conference on Social Security, Helsinki, 25-27 September, "Social Security in the Global Village"

- Selamoğlu. Ahmet, (2002); "Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (4) 2002/2.
- Stendahl. Sara, (1998); *Welfare State In Transition? The Case Of The Swedish Sickness Insurance*, For presentation at the 2nd International Research Conference on Social Security "Summing up the evidence: The impact of incentives and targeting in social security" Jerusalem, 25-28 January.
- Şenkal. Abdulkadir, (2005); *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, (2.Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul
- Talos. Emmerich, (1993); "Umbau des Wohlfahrtsstaates", *Osterreichische Zeitschrift fur Politikwissenschaft* 22/1, March.
- Wladyslaw. Bogdan Szyber, (2001); "Market and State in Times of Globalisation", *European Journal of Law and Economics*, 12.
- Yıldırım. Engin, (2000); "Küreselleşme, Refah Devleti ve Risk Toplumu" *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, (Der: Veysel Bozkurt), Alfa Yayınları, İstanbul.